

О.І. Гіторов,

доктор екон. наук, професор,

Т.О. Степаненко,

канд. екон. наук,

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНО ТА ЕКОЛОГІЧНО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Визначено напрями підвищення ефективності відтворення земельних ресурсів і стратегії формування моделі екологічнозбалансованої системи заходів ефективного їх використання. Обґрунтовано теоретико-методичні заходи формування та розвитку екологічнобезпечного та ефективного використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

З переходом до ринкових відносин, упровадженням приватної власності на землю умови ведення землекористування змінилися. Земельна реформа періоду незалежності України не привела до оновлення економіки землегосподарювання, раціонального використання та охорони земельних ресурсів, відтворення продуктивного потенціалу сільськогосподарських угідь. Загострення екологічних, економічних та соціальних проблем функціонування сільськогосподарських підприємств зумовлюють необхідність вирішення питань економічної та екологічної ефективності використання земельних ресурсів. Світовий досвід переконує, що економіко-екологічна проблема у поєднанні з раціональним використанням та охороною сільськогосподарських земель є однією з найважливіших у процесі переходу до сталого розвитку агросфери.

Вагомий внесок у наукове обґрунтування сталого розвитку, ефективного, екологічнобезпечного використання та охорони земельних ресурсів зробили Д.І. Бабміндра, В.М. Будзьяк, І.М. Буздапов, А.С. Даниленко, Д.С. Добряк, С.І. Дорогунцов, Л.Я. Новаковський, А.Я. Сохнич, А.М. Третяк, М.А. Хвесик та ін. [1–10]. Водночас зі значними здобутками вчених стосовно розвитку земельних відносин та ефективності використання земель-

них ресурсів як основного засобу виробництва, в ринкових умовах господарювання слід більше надати уваги дослідженням проблеми запровадження екологічнобезпечного землекористування. Подальшого вивчення потребують питання підвищення ефективності землекористування, оптимізації структури посівних площ, управління земельними ресурсами, збереження й відтворення земельних ресурсів відповідно до задекларованих принципів сталого розвитку.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних основ та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічно- та екологічно ефективного використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах на сучасному етапі реформування земельних відносин в Україні.

Земельні відносини є найскладнішим об'єктом реформування в економіці, оскільки земля – це найцінніший природний ресурс планети. В основі проблеми використання землі лежить оборот сільськогосподарських угідь, якому притаманний рентний характер, тобто землекористування перебуває в прямій залежності від здатності суб'єктів сільськогосподарської діяльності до ефективного господарювання. Необхідною умовою раціонального землекористування є вдосконалення земельних відносин шляхом створення умов для рівноправного розвитку різних форм власності й господарювання на землі, формування багатокладної економіки, ефективного використання й охорона земель.

Підвищення економічної ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах має забезпечуватися науково обґрун-

тованою структурою земельних угідь, яка водночас створить передумови екологічної стабільності території й нарощення продуктивності природних кормових угідь.

Перерозподіл земельних ресурсів між власниками і землекористувачами має супроводжуватися принциповими змінами в системі ціноутворення на засоби виробництва, сільськогосподарську продукцію, формуванням фінансово-кредитної та податкової політики, вдосконаленням зовнішньоекономічної діяльності. На основі використання зарубіжного досвіду в Україні доцільно розробити й запровадити комплексний підхід до використання земельних ресурсів, який забезпечить прискорення науково-технологічного прогресу в аграрній сфері.

Раціонального й ефективного використання землі в сільськогосподарському виробництві можна досягти за умови послідовного здійснення заходів з підвищення родючості ґрунту і його охорони від ерозії та інших руйнівних процесів. До розв'язання економічних і соціальних проблем у сільському господарстві слід підходити через екологічнобезпечне використання земель.

Організація сучасного сільськогосподарського землекористування потребує врахування об'єктивних законів природи і суспільства та відповідних економічних механізмів, здатних реалізувати її в господарській практиці для найефективнішого використання земельних ресурсів, підвищення родючості ґрунтів, розвитку різних форм господарювання. Основними напрямками ефективного використання земельних ресурсів є застосування ґрунтозахисної системи землеробства, раціональної організації угідь, науково обґрунтованих сівозмін, удосконалення технологій вирощування сільськогосподарських культур.

У 2011 р. господарства всіх категорій Харківської області виробили валової продукції (в постійних цінах 2010 р.) на суму 13270,6 млн грн, у т. ч. 75,3 % – продукції рослинництва, 24,7 % – продукції тваринництва. Проти 1990 р. обсяг валової продукції зменшився на 15,1 %. Слід зазначити, що 2009–2011 рр. характеризуються нарощенням виробництва продукції тваринництва. Ланцюгові темпи його зростання у 2010 р. становили 108,1 %, у 2011 р. – 101,1 %.

Аналіз показників інтенсивності розвитку сільськогосподарських підприємств показав, що за період 2009–2011 рр. вартість необоротних активів з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь збільшилася на 18,7 %, оборотних активів – на 33,4 %.

Ефективність використання землі в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за 2009–2011 рр. за показником виходу валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь зросла на 35 % і становила 301,6 тис. грн. Продуктивність одного га посівної площі також мала тенденцію до збільшення. Урожайність зернових культур за досліджуваний період зросла на 38,9 %, сояшнику на зерно – на 35 %, цукрових буряків – на 34 %. Економічна оцінка основних сільськогосподарських культур свідчить, що в середньому по сукупності досліджуваних підприємств найвищу суму прибутку з розрахунку на один га посівної площі мали господарства від реалізації насіння сояшнику – 3421,28 грн, цукрових буряків – 1707,18 грн та кукурудзи на зерно – 1638,32 грн.

За показниками виходу валової продукції та виручки від реалізації продукції сільського господарства найефективнішими за досліджуваний період були підприємства I групи з площею сільськогосподарських угідь до 249 га (в групу, крім інших, ввійшли спеціалізовані тваринницькі комплекси). Проте за рівнем рентабельності ці господарства виявилися найменш ефективними. Найприбутковіше здійснювали виробничо-комерційну діяльність підприємства з площею сільськогосподарського землекористування 1000–1499 га. Водночас за виходом валової продукції та виручки на одиницю земельної площі ці організаційно-правові структури перебували на середньому рівні (табл. 1).

У процесі економічного регулювання земельних відносин важливе місце посідає нормативна грошова оцінка земель. Вона дає змогу створити необхідну фінансову базу місцевого самоврядування, економічно впливати на регулювання ринку землі. Нині грошова оцінка землі визначена об'єктивним критерієм обчислення розміру орендної плати за землю. За базовий показник нормативної грошової оцінки прийнято урожайність зернових та зернобобових культур, яка водночас є одним із показників якості сільськогосподарських земель.

Лінійна багатофакторна економетрична модель залежності урожайності зернових та зернобобових культур від ряду факторів формалізовано описується рівнянням

$$y_x = 37,67136 + 0,07489x_1 + 0,00644x_2 - 0,12151x_3 + 0,00506x_4 - 0,03161x_5. \quad (1)$$

Результати дослідження представлено в табл. 2.

Обчислені результати дають підстави стверджувати, що за впливом на урожайність зернових

Вплив розміру землекористування на ефективність виробництва та ресурсозабезпеченість у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2011 р.

Групи підприємств за розміром с-г. угідь, га	Кількість підприємств у групі	У середньому на одне підприємство:					валова продукція сільського господарства у постійних цінах 2010 р. на 100 га с-г. угідь, тис. грн	чистий дохід (виручка) від реалізації продукції на 100 га с-г. угідь, тис. грн	Рівень рентабельності (збитковості) реалізованої продукції сільського господарства і послуг, %
		площа с-г. угідь, га	у т. ч. рілля, га	середньо-облікова кількість працівників, зайнятих у с-г. виробництві	з них зайняті у рослинництві, %				
I — до 250	35	127	119	37	71,5	762,7	4148,3	-2,8	
II — від 250 до 500	57	351	329	11	71,7	296,5	500,5	23,5	
III — від 500 до 1000	73	700	671	10	91,1	259,9	279,3	40,0	
IV — від 1000 до 1500	90	1229	1176	16	87,1	287,8	329,9	49,4	
V — від 1500 до 3000	140	2099	2000	35	78,4	317,1	370,3	40,1	
VI — від 3000 до 6000	99	4098	3901	92	62,0	439,0	483,6	27,4	
VII — 6000 і більше	32	8838	8473	184	68,8	434,2	478,7	16,5	
У середньому по сукупності	526	2192	2120	46	70,2	383,8	444,7	26,9	

Джерело: Розраховано за даними статистичного бюлетеня «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств у 2011 році» [Електронний ресурс] / за ред. О.М. Ракітіної. — Х.: ТОВ «Золоті сторінки», 2012 р. — Режим доступу: <http://uprstat.kharkov.ukrtel.net>.

та зернобобових культур досліджувані фактори можна розмістити в такій послідовності: 1) кількість внесених органічних добрив на один га посівної площі; 2) частка ріллі, що піддана водній ерозії; 3) кількість внесених мінеральних добрив у перерахунку на 100 % поживних речовин на один га посівної площі; 4) частка ріллі з вмістом гумусу 4,1–6,0 %; 5) частка ріллі з крутістю схилів 2–3°. Множинний коефіцієнт кореляції (0,572) свідчить про наявність лінійного зв'язку середнього ступеня між урожайністю зернових та зернобобових культур і досліджуваними факторами.

Для підтвердження фактичних даних про вплив зазначених факторів на урожайність зернових і зернобобових культур нами здійснено

кореляційний аналіз впливу фактичної і теоретично очікуваної урожайності зернових та зернобобових культур на грошову оцінку одного га ріллі по адміністративних районах Харківської області. В результаті проведених розрахунків, з'ясовано, що лінійна економетрична модель грошової оцінки одного га ріллі в залежності від теоретично очікуваної урожайності зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах по районах Харківської області у 2011 р. мала вигляд

$$y_i = 11950,10 + 256,28x_i \quad (2)$$

Встановлено, що при зростанні урожайності зернових та зернобобових культур на один ц/га грошова оцінка одного га ріллі підвищується на 256,28 грн.

Таблиця 2

Результати побудови багатфакторної лінійної моделі урожайності зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах, 2011 р.

Факторна ознака	β — коефіцієнти	Коефіцієнти регресії	Модуль фактичного значення t -критерію ($t_{0,10} = 1,7207$)
Початок відліку	—	37,67136	6,14562
Внесено мінеральних добрив у перерахунку на 100 % поживних речовин на один га посівної площі, кг (x_1)	0,223074	0,07489	1,80007
Внесено органічних добрив на один га посівної площі, кг (x_2)	0,443573	0,00644	2,40565
Частка ріллі, що піддана водній ерозії, % (x_3)	-0,246893	-0,12151	2,22889
Частка ріллі з вмістом гумусу 4,1–6,0, % (x_4)	0,013653	0,00506	2,07154
Частка ріллі з крутизною схилів 2–3°, % (x_5)	-0,031893	-0,03161	2,16099

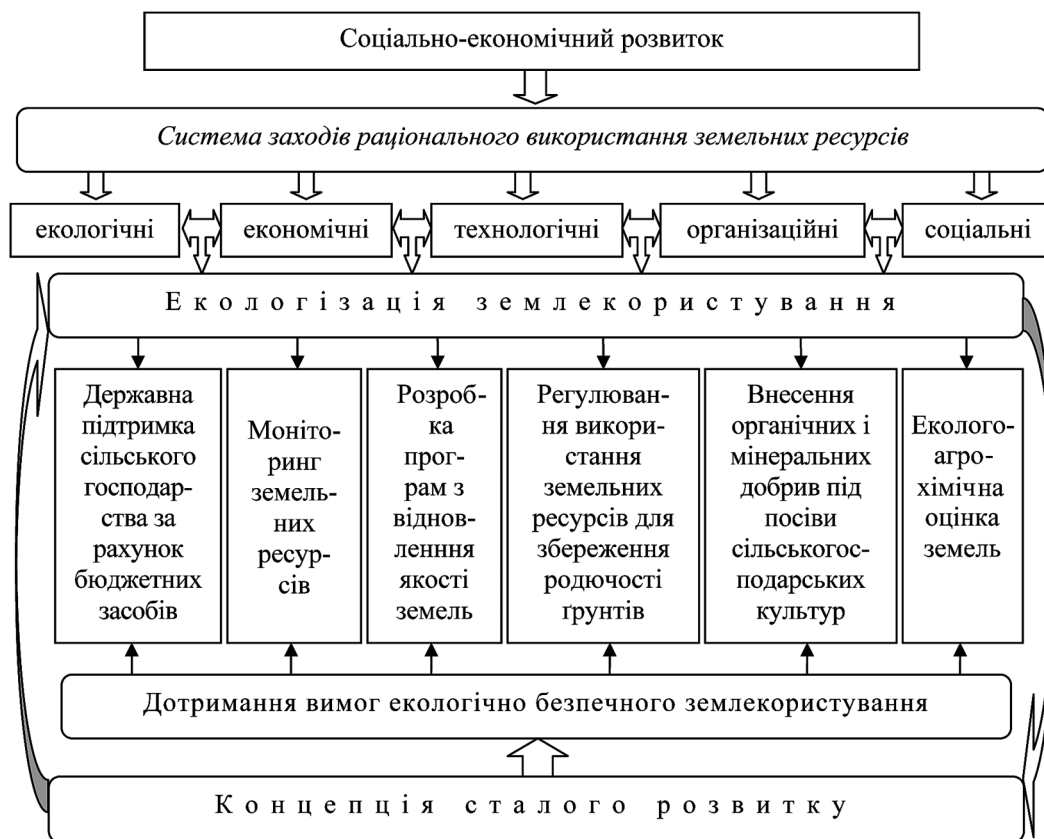

Рис. Модель екологізації землекористування та охорони земельних ресурсів з урахуванням чинників сталого розвитку

Окремі землекористування характеризуються різною землепродатністю, яка, водночас, залежить від якісного стану земель, структури посівних площ, природнокліматичних умов тощо. Параметри родючості ґрунтів Харківської області за їх якісним станом свідчать про найвищий відсоток у складі ріллі кислих ґрунтів (662837 га, або 35,8 %). Значно менші площі займають солонцюваті (28612 га або 1,5 %), засолені (21698 га або 1,2 %), перезволожені (13534 га, або 0,7 %) та заболочені (1113 га або 0,1 %) ґрунти. Екологічний стан сільськогосподарських земель в області в цілому погіршується. Це відбувається, насамперед, внаслідок високої їх розораності (61,3 %).

Одним з провідних підприємств у Богодухівському районі Харківської області є СВК ім. В.Н. Каразіна. Протягом 2008–2011 рр. показник розораності в підприємстві зменшився на 0,7 % і становив у 2011 р. 85,4 %. Підприємство у 2011 р. виробило валової продукції сільськогосподарства (в постійних цінах 2010 р.) на суму 10141,7 тис. грн, що на 0,3 % більше порівняно з 2008 р. та на 48 % більше проти 2010 р. Після збільшення рівня освоєння землі на 9,3 % за 2008–2011 рр. показник ефективності її використання залишився на низькому рівні (виняток становить лише 2011 р.). Так, у 2008 р. з роз-

рахунку на один га ріллі було отримано лише 5,46 грн чистого прибутку, у 2009 р. – 502 грн.

Для ТОВ «Агро-Інвест» Дергачівського району Харківської області показник рівня освоєння землі у 2011 р. становив 98,6 %, показник розораності – 76,6 %. У 2011 р. підприємство виробило валової продукції сільськогосподарства на суму 6498,8 тис. грн, що на 10,8 % менше проти 2008 р. Ефективність сільськогосподарського виробництва зростає. Продуктивність праці підвищилась на 64 %, фондівдачі – на 47,2 %, сума чистого прибутку з розрахунку на один га ріллі збільшилась у 8,1 раза, а з розрахунку на одного середньооблікового працівника – в 17 разів.

Досліджувані підприємства характеризуються різними масштабами і результатами діяльності, проте обидва мають резерви для підвищення ефективності та екологобезпечності землекористування.

Складні деградаційні процеси, що відбуваються в сільському господарстві області, зумовлюють необхідність обґрунтованого розроблення основних концептуальних напрямів сталого розвитку, спрямованого, насамперед, на екологізацію землекористування та охорону земельних ресурсів (рис.).

Екологізація землекористування являє собою цілеспрямований процес впровадження взаємоузгоджених економічних, технологічних, організаційних та інших заходів, що запобігають порушенню екологічної рівноваги у землекористуванні, погіршенню екологічного стану земель, забезпечують відтворення та підвищення родючості ґрунтів.

Параметри моделі оптимізації структури посівних площ з урахуванням підвищення еколого-економічної ефективності ґрунтозахисних заходів визначені за даними складу і характеристики орних земель СВК ім. В.Н. Каразіна Богодухівського району Харківської області. Оптиміальний варіант обрано з урахуванням обмежень нижнього порогу безбиткового обсягу виробництва і реалізації продукції. Згідно з постановкою задачі оптимізації структури посівних площ, за умов проведення протиерозійних заходів оптимальним варіантом має бути визнано такий, який забезпечує вищий прибуток від реалізації

продукції. За оптимальним варіантом господарство має можливість для збільшення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції до 14132,6 тис. грн, або майже на 56,0 % проти 2011 р. (табл. 3).

Частку технічних культур, що недостатньо забезпечують захист ґрунтів від ерозії, доцільно зменшити до 23,5 %, у т. ч. частку посівів соняшнику до 9,0 %. Для проведення заходів з охорони ґрунтів господарство може використовувати щорічно післязбиральні залишки подрібненої соломи озимих культур — 2597,7 т; соломи ярих культур — 1155,6 т; кукурудзяних стебел — 310,8 т та гички цукрових буряків — 3085 т. На проведення ґрунтозахисних заходів необхідно щорічно виділяти 366,2 тис. грн.

Основні напрями підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва визначено на основі вдосконалення структури посівних площ з урахуванням проведення протиерозійних заходів, що

Таблиця 3

Порівняльні показники оптимізації структури посівних площ для вирощування сільськогосподарських культур у СВК ім. В.Н. Каразіна

Показник	Фактичні дані			За варіантом проекту	
	2009 р.	2010 р.	2011 р.	чистий дохід	прибуток
<i>Частка сільськогосподарських культур у структурі посівних площ, %</i>					
Зернові і зернобобові культури	53,1	50,2	54,1	56,3	58,3
з них: озима пшениця	31,8	23,8	25,4	29,5	31,4
кукурудза на зерно	—	3,9	7,0	5,7	5,3
ячмінь	14,8	19,0	13,5	17,1	17,6
Технічні культури, всього	37,3	41,0	39,1	23,5	23,5
з них: соняшник на зерно	32,4	35,5	24,7	9,0	9,0
соя	4,9	3,1	11,8	9,5	9,5
цукрові буряки (фабричні)	—	2,4	2,6	5,0	5,0
Кормові культури, всього	3,3	3,5	2,6	10,7	9,1
Пари (чисті)	6,3	5,3	3,0	9,5	9,1
Природні сінокоси на сіно, га	—	—	—	240	262
Природні сінокоси на сінаж, га	—	—	—	86	64
Природні сінокоси на з/к, га	326	326	326	—	—
<i>Виробництво основних видів продукції, ц</i>					
Зерно	30623	19762	40929	46789	45444
Насіння соняшнику	13836	10775	12374	4063	4063
Молоко	3870	3638	2679	8235	6750
Приріст ВРХ	191	269	299	470	385
<i>Урожайність сільськогосподарських культур і продуктивність тварин, ц/га; кг на одну голову</i>					
Зернові і зернобобові, всього	25,6	17,4	33,5	36,7	36,7
озима пшениця	29,5	20,6	36,2	40,0	40,0
кукурудза	—	35,0	60,4	43,0	43,0
Соняшник на зерно	22,4	15,0	25,0	20,0	20,0
Надій молока на 1 корову	2977	2798	2291	4500	4500
<i>Основні еколого-економічні показники, тис. грн</i>					
Виробництво продукції в цінах 2010 р.	6920,08	6949,9	8212,0	12032,4	11587,9
Чистий дохід (виручка) від реалізації	5840,3	6639,7	9187,0	14335,2	14132,6
Повна собівартість реалізованої продукції	4496,5	4566,8	5563,5	9151,6	8537,9
Вартість витрат на ґрунтозахисні заходи	—	—	—	398,4	366,2

включають організацію диференційованого проведення протиерозійних заходів за еколого-технологічними групами ґрунтів та за придатністю ґрунтів для вирощування певних сільськогосподарських культур. Обґрунтовано необхідність збереження орієнтації на беззбитковий обсяг реалізації продукції і використання ґрунтозахисних технологій, внесення подрібнених післязбиральних залишків для збереження гумусу і підвищення родючості ґрунтів, оптимізацію структури посівних площ з урахуванням протиерозійних заходів та використання сидеральних і зайнятих парів. Відповідно до зазначеного, розроблена економіко-математична модель оптимізації структури посівних площ з урахуванням ґрунтозахисних заходів, яка, на відміну від традиційних підходів, враховує можливість диференціації структури посівних площ за еколого-технологічними групами ґрунтів і дає змогу підвищити ефективність ґрунтозахисних заходів.

Розрахунками прогнозного рівня врожайності сільськогосподарських культур по польовій сівозміні № 1 з урахуванням наявної організації території землекористування СВК ім. В.Н. Каразіна та агроландшафтної організації території встановлено, що при сталому співвідношенні культур у сівозміні урожайність у перспективі має тенденцію до зростання. Це зумовлено зменшенням площ деградованих орних земель, їх трансформацією під пасовища та сіножаті. Затрати на виробництво основної продукції рослинництва за умов агроландшафтної організації території зменшуються на 63,0 тис. грн, при цьому склад сільськогосподарських культур у польовій сівозміні залишається сталим.

Рівень виробництва продукції в умовах агроландшафтної організації території проти наявної організації території землекористування може бути досягнутий на менших посівних площах і з меншими витратами. Втрати гумусу під час вирощування сільськогосподарських культур на основі агроландшафтної організації території зменшуються на 0,26 т на один га за рік ротації сівозміни.

Середньозважений коефіцієнт відносної екологічної стійкості рельєфу ($K_{с.сеп.}$), який доцільно використовувати під час оцінки просторових умов землекористування, запропоновано визначати за формулою

$$K_{с.сеп.} = \frac{Kc_1 P_1 + Kc_{II} P_{II} + \dots + Kc_{IX} P_{IX}}{P}, \quad (3)$$

де: $Kc_1, Kc_{II}, \dots, Kc_{IX}$ — коефіцієнт екологічної стійкості рельєфу за певним класом ерозійної небезпеки;

$P_1, P_{II}, \dots, P_{IX}$ — площа орних земель за крутизною схилів.

Показник $K_{с.сеп.}$ по досліджуваному підприємству становить 0,76, що свідчить про допустиму стабільність стійкості орних земель. Стабільно стійкою буде територія тоді, коли значення показника $K_{с.сеп.}$ буде наближеним до 1.

Коефіцієнт екологічної стійкості в умовах наявної організації території становить 0,2, в умовах агроландшафтної організації території — 0,24. Встановлені значення коефіцієнтів свідчать про низьку екологічну стійкість агроландшафту на площі польової сівозміни. Попри те, що в умовах агроландшафтної організації території значення коефіцієнта зросло на 0,04, за абсолютною величиною він ще залишається низьким. Прийнято вважати, що середню стабільність агроландшафту характеризує значення коефіцієнта більше 0,5. Підвищення стійкості агроландшафту базується на подальшому вдосконаленні структури угідь і посівної площі. З освоєнням агроландшафтної організації території коефіцієнт різноманітності агроландшафту зростає і становить 1,53. Значення наведених коефіцієнтів свідчить про підвищення стійкості агро ландшафту, стабільнішу і кращу екологічну ситуацію в умовах агроландшафтної організації території землекористування.

Висновки. У результаті реформування земельних відносин та рівноправного розвитку різних форм господарювання сформувалася тенденція підвищення ефективності використання сільськогосподарських угідь. Проте, як свідчать результати господарської діяльності в аграрній сфері, завдання земельної реформи — радикально змінити ставлення до землі як до національного багатства, забезпечити раціональне та екологічнобезпечне використання сільськогосподарських угідь — залишається не вирішеним. Урахування принципу економічної суті й екологічної доцільності в умовах сучасного аграрного землекористування сприяє поєднанню високоєфективного виробництва з раціональним використанням земельних ресурсів, становленню екологічно збалансованого виробництва.

У сучасних умовах відтворення родючості ґрунтів набуло особливого значення. За умов внесення науково обґрунтованих доз добрив та дотримання агротехнічних заходів вирощування сільськогосподарських культур потенційна родючість ґрунту актуалізується й дає змогу істотно підвищити урожайність останніх.

Досвід використання земельних ресурсів у європейських країнах свідчить, що в процесі розвитку

земельних відносин чільне місце відводиться приватній власності на землю. Приватна власність імплементує довгострокову систему раціонального використання та охорони земель з уведенням науково обґрунтованих сівозмін, захистом ґрунтів від деградації, а відтак і отримання вищих урожаїв сільськогосподарських культур.

Однією з причин нестабільного розвитку сільськогосподарських підприємств є недооцінка значення в економічному обороті одного з найголовніших чинників сільськогосподарського виробництва — землі та її грошової оцінки. Проведений кореляційний аналіз впливу фактичної й очікуваної урожайності зернових та зернобобових культур на грошову оцінку одного га ріллі по адміністративних районах Харківської області дає можливість виявити, що у разі збільшення урожайності зернових та зернобобових культур на один ц/га грошова оцінка одного га ріллі збільшується на 256,28 грн.

За допомогою проведеного багатофакторного кореляційного аналізу урожайності зернових та зернобобових культур визначено основні чинники впливу на урожайність зернових та зернобобових культур в адміністративних районах Харківської області, що включають кількість внесених органічних добрив на один га посівної площі, частку ріллі, що піддана водній ерозії; кількість внесених мінеральних добрив у перерахунку на 100 % поживних речовин на один га посівної площі, частку ріллі з вмістом гумусу 4,1–6,0 % та частку ріллі з крутизною схилів 2–3°.

Запропонована модель екологізації землекористування та охорони земельних ресурсів базується на принципах системності та міжгалузевої паритетності використання земельних ресурсів й ураховує пріоритетність забезпечення населення країни екологічно чистими продуктами харчування за рахунок дотримання вимог екологобезпечного використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення; враховує економічні, технологічні, організаційні та правові заходи раціонального землекористування, спрямовані на збереження та відтворення природних властивостей, насамперед, орних земель. Формування стратегії сталого розвитку сільськогосподарського землекористування передбачає розв'язання соціальних, економіко-господарських та природно-екологічних проблем.

Встановлено, що подолання проблем сучасного землекористування тісно пов'язане з формуванням оптимальної структури посівних площ для кожного підприємства на засадах ресурсозбереження, харак-

теристик ґрунтів, науково обґрунтованих сівозмін, придатності земель до їх екологобезпечного використання.

Застосування економіко-математичного моделювання для формування оптимальної структури посівних площ з урахуванням витрат на проведення ґрунтозахисних заходів дає змогу послідовно приймати управлінські рішення щодо прогнозування та здійснення протиерозійних заходів. Так, у результаті вирішення задачі оптимального поєднання галузей у господарстві СВК ім. В.Н. Каразіна Богодухівського району Харківської області виявлено резерви для збільшення доходу (виручки) від реалізації продукції до 14132,6 тис. грн, або майже на 56,0 % в порівнянні з 2011 р., доцільність зменшення частки технічних культур у структурі посівів до 23,5 %, в т. ч. соняшнику від 24,7 до 9,0 %.

Співвідношення галузей рослинництва і тваринництва та спеціалізації підприємств має базуватись на застосуванні агроландшафтного підходу. При агроландшафтній організації території затрати на виробництво продукції рослинництва в СВК ім. В.Н. Каразіна зменшуються на 63,0 тис. грн.

Використані джерела

1. *Бабміндра Д.І.* Трансформація землекористування існуючих підприємств аграрного господарювання у ринкових умовах / Д. І. Бабміндра. // *Землеустрій і кадастр.* — 2011. — № 4. — С. 12–14.
2. *Будзьяк В.М.* Формування ринку земель сільськогосподарського призначення / В. М. Будзьяк // *Економіка АПК.* — 2008. — № 8. — С. 118–122.
3. *Будзалов И.* Механизм рентных отношений и проблемы его реализации в сельском хозяйстве / И. Будзалов // *АПК: экономика, управление.* — 1997. — № 11. — С. 41–48.
4. *Даниленко А.С.* Актуальні проблеми та перспективи розвитку земельних відносин / А. С. Даниленко, І. П. Манько // *Економіка та держава.* — 2006. — № 1. — С. 12–15.
5. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологобезпечного використання / [Добряк Д. С., Канаш О. П., Бабміндра Д. І., Розумний І. А.]. — К.: Урожай, 2007. — 464 с.
6. Екологія: навч.-метод. посіб. / [Дорогунцов С. І., Коценко К. Ф., Аблова О. К. та ін.]. — К.: КНЕУ, 1999. — 371 с.
7. *Новаковський Л.Я.* Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л. Я. Новаковський, М. А. Олещенко. — К.: Урожай, 2007. — 276 с.
8. *Сохнич А.Я.* Екологізація землекористування / А. Я. Сохнич, Л. М. Тібілова // *Землевпорядний вісник.* — 2005. — № 2. — С. 19–23.
9. Землевпорядне проектування: еколого-ландшафтне землевпорядкування сільськогосподарських підприємств / [Третяк А. М., Другак В. М., Третяк Р. А., Гунько Л. А.]. — К.: Аграрна наука, 2007. — 120 с.
10. *Хвесик М.А.* Сільськогосподарський комплекс України: соціально-економічні пріоритети розвитку / А. М. Хвесик, А. С. Лисецький. — К.: РВПС України НАН України, 2009. — 216 с.